

Лис Володимир Володимирович

*начальник служби у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації,
аспірант Львівського регіонального інституту державного управління*

Національної академії державного управління при Президентові України,

ORCID: 0000-0002-9201-5140

e-mail: vlis@ukr.net

УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ЗАПОБІГАННЯ СОЦІАЛЬНОМУ СИРІТСТВУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДІІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто питання запобігання соціальному сирітству, розвиток нових та реформування існуючих соціальних послуг для дітей та сімей із дітьми, що стали привертати значну увагу в наукових колах та різноманітних структурах усіх рівнів, які працюють із дітьми. Зазначено, що підвищення якості життя дітей є не лише питанням часу, а його велінням. Проаналізовано прогресивні світові процеси стосовно захисту прав дітей, зумовлені Конвенцією ООН “Про права дитини”, які стимулюють суттєві зміни в законах, політиці та практиці підтримки та захисту дитинства. Зауважено, що такі цілеспрямовані дії суттєво поширюються в багатьох державах світу. Доведено, що на сьогодні Україна робить перші кроки у напрямку деінституціалізації та створення власної моделі формування соціальних послуг, яка стане основою запобігання соціальному сирітству серед дітей. Проаналізовано існуючу модель управління сферою захисту прав дітей у контексті запобігання соціальному сирітству та впровадження принципів ДІ-реформи.

Ключові слова: діти; деінституціалізація; соціальні послуги; соціальне сирітство; інтернатні заклади; управління.

Постановка проблеми. На сьогодні в умовах трансформаційних перетворень Україна зіштовхнулась зі значними соціально-економічними проблемами, що призвели до зниження життєвого рівня українських родин, появи таких негативних явищ, як соціальне сирітство, дитяча безпритульність та низка інших проявів. Вирішення цих питань останнім часом ускладнилось також через військові дії на Сході України, що провадить Російська Федерація. У цьому контексті важливим є зосередження уваги на проблемах забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту дітей вразливих категорій, створення умов для їх адаптації у складному соціальному середовищі. Саме в контексті цих аспектів є потреба у суттєвому удосконаленні системи публічного управління, зокрема у площині організації ефективної соціальної роботи з дітьми, а також підвищення дієвості соціальної функції держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні вивченням та дослідженням проблематики і сучасних підходів до розвитку сфери соціального захисту населення займаються такі науковці, як: В. Собченко, В. Москаленко,

В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. Дослідженнями проблематики реформування та вдосконалення системи соціальних послуг загалом і послуг для дітей та сімей із дітьми зокрема займалися такі українські дослідники, як: Л. Волинець, Н. Комаров, О. Антонова-Турченко, І. Іванова, І. Пеша, А. Капська, І. Пінчук, С. Толстоухова, М. Лукашевич, І. Мигович. Питаннями впровадження реформи інституційного догляду та виховання дітей – Т. Веретенко, О. Денесюк, Т. Спіріна.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак необхідно констатувати, що сучасний стан наукової розробки проблеми модернізації діяльності органів публічного управління у сфері соціальної роботи з дітьми вразливих категорій та сім'ями з дітьми в Україні є недостатнім, адже на сьогодні ця сфера перебуває у процесі реформування. Опрацьовані джерела проведених наукових досліджень стосувалися здебільшого окремих аспектів функціонування публічного управління та системи соціального забезпечення населення, частково роботи з дітьми, а саме: історії становлення та розвитку, напрямів та форм соціальної роботи. На сьогодні мало досліджено та не розкрито питання запобігання соціальному сирітству в контексті впровадження принципів ДІ-реформи.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на досить значний інтерес науковців до проблем управління соціальною сферою в Україні, залишаються недостатньо опрацьованими підходи щодо діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, а також неурядових організацій у сфері соціальної роботи з дітьми вразливих категорій та деінституційних процесів, їх практичної реалізації в частині міжвідомчої співпраці, інституційного та ресурсного забезпечення, трансформації мережі соціальних установ та закладів, які опікуються проблемами вразливих категорій дітей. З огляду на це, тема є актуальною і потребує детальнішого комплексного дослідження. Таким чином, на сьогодні особливо важливим напрямом політики органів державного управління є соціальний захист населення [1].

Наприклад, зважаючи на сучасні підходи до розуміння соціального захисту населення, дослідник-науковець В. Собченко пропонує розглядати його в “широкому” сенсі як соціальний інститут, який повинен вирішувати певні соціальні та економічні проблеми всіх громадян, а також запобігати їх виникненню, а у “вузькому” – як інститут надання допомоги окремим категоріям громадян, які з певних причин не мають засобів для задоволення своїх життєвих потреб і потреб непрацездатних членів сім'ї [2].

В. Москаленко пропонує визначати соціальний захист як діяльність держави, спрямовану на формування та забезпечення розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті [3].

Такі науковці, як В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова зазначають, що результатом заходів соціального захисту є стан захищеності особи. Метою ж

соціального захисту є добробут, який у сфері соціального захисту пропонують розглядати як відсутність хвороб і можливість задовольнити основні потреби людей, зазначаючи при цьому, що потреби змінюються у просторі та часі, а також є різними для дітей і дорослих [4]. Одним із важливих напрямів функціонування органів державного управління, насамперед з огляду на сучасну ситуацію, є соціальна підтримка і соціальний захист дітей та молоді, що передбачає необхідність здійснення ефективної соціальної роботи як ключового напрямку в контексті реалізації соціальної політики держави [5].

Соціальна робота з дітьми, за законодавством України, – це діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, а також фахівців із соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку дітей, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб [6].

Аналіз законодавчих актів стосовно охорони прав та інтересів дітей свідчить про те, що поняття соціального захисту досить часто трактується як аналогічне поняттю соціального забезпечення. Так, у преамбулі до Закону України “Про охорону дитинства” визначено охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров’я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, які ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини [7]. Отже, законодавець отожднює поняття соціального захисту та соціального забезпечення.

Розширеніше трактується поняття соціального захисту дітей у Законі України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” – це комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового спрямування щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки [8].

У науці та на практиці визначають два види сирітства – повне (біологічне), коли з певних причин у дитини відсутні біологічні батьки (смерть чи загибель батьків), і соціальне сирітство, коли кількість бездоглядних і безпритульних дітей поповнюється із родин, у яких батьки через певні причини не займаються вихованням своєї дитини та не турбуються про неї [9].

Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави. Вивчаючи соціальне сирітство як соціально-педагогічну проблему, науковці зробили висновок, що соціальне сирітство – це певний стан дитинства, який характеризується тим, що діти при живих батьках, незалежно від офіційно визнаного статусу сім’ї, живуть без необхідної опіки й виховання, без емоційної підтримки та участі з боку своєї родини [10].

На думку українських дослідників Л. Волинець, Н. Комарової, О. Антонова-Турченко, І. Іванової, І. Пешої, А. Капської, І. Пінчук, С. Толстоухової, соціальне сирітство є соціальним явищем, зумовленим ухиляннєм або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків щодо неповнолітньої дитини [11].

М. Лукашевич та І. Мигович визначають соціальне сирітство як соціальне явище усунення або байдужості значного кола осіб у виконанні ними батьківських обов'язків (деформація батьківської поведінки) [12].

Деякі науковці виділяють поняття так званого прихованого соціального сирітства, яке пов'язане з погіршенням умов життя сім'ї та падінням її моральних засад, внаслідок чого зростає безпритульність величезної кількості дітей і підлітків [13]. Приховане соціальне сирітство набуває свого поширення у формі інституалізації дітей, батьки яких із різних причин не мають можливості забезпечити їм належний догляд та виховання в домашніх умовах. Отже, приховане соціальне сирітство криється у зовні нормальних сім'ях, які насправді є неблагополучними, а батьки не справляються зі своїми основними обов'язками щодо виховання дітей.

Таке явище у дитячому середовищі, як "сховане сирітство", виділяє О. Потопахіна. Вона зазначає, що "під впливом нових ринкових, соціально-політичних і правових відносин з'явився зовсім новий вид сирітства – сховане сирітство, яке обумовлено тим, що через різке погіршення матеріального становища сім'ї, падіння її моральних устоїв, змінюється ставлення до дітей, вони стають практично бездоглядними" [14]. У цьому випадку соціальне сирітство розглядається в аспекті негараздів родини.

Таким чином, соціальне сирітство можна визначити як соціальне явище, обумовлене самовільним ухиленням батьків від виконання своїх батьківських обов'язків щодо дитини, що супроводжується розривом та втратою родинних стосунків між батьками та дитиною, байдужістю з боку батьків до дитячих потреб та подальшої долі дитини. Тоді, соціальні сироти – це соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних, психологічних причин фактично позбавлені батьківського піклування при живих батьках [15].

Закон України "Про охорону дитинства" дає таке визначення поняття "безпритульні діти" – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання [16]. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", визначає, що дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, які залишилися без піклування батьків унаслідок позбавлення їх батьківських прав [17].

У сучасному розумінні діти належать до специфічної соціально-демографічної групи населення та мають вікові, психологічні й соціальні

особливості, які необхідно враховувати у процесі формування та реалізації всього спектру публічної політики в Україні.

Досліджуючи законодавче поле у сфері соціального захисту населення, окремим пріоритетом публічної політики можна визначити охорону дитинства та захист прав дітей в Україні. Цю парадигму закріплено на законодавчому рівні та визначено загальнонаціональною стратегією, ключовою складовою якої є реформування системи інституційного догляду і виховання дітей.

Практичні напрацювання та міжнародний досвід доводять, що лише невелика кількість дітей потребує спеціалізованого стаціонарного догляду і підходів до освіти. Такий догляд повинен надаватися у невеликих, індивідуальних закладах, інтегрованих у життя місцевої громади з можливістю застосовувати компоненти інклюзивної освіти. Всі інші діти мають бути виведеними із соціальної ізоляції та виховуватись у сімейному або наближеному до сімейного оточенні та відвідувати навчальні заклади у системі інклюзивної освіти [18].

Процес реформування чинної системи інституційного догляду (деінституціалізації) у сфері захисту прав дітей – це апіорі довготривалий, добре спланований і структурований процес реформування системи догляду за дітьми, оснований на принципі врахування найкращих інтересів дитини, визнанні пріоритету сімейного виховання над розміщенням у державних закладах опіки [19].

У ході таких реформ сім'я має отримати чіткі державні стандарти соціальної послуги:

- послуги та допомогу, що сприятиме її збереженню з метою повноцінного дитячого розвитку;
- усиновлення або сімейні форми альтернативного догляду стають пріоритетом влаштування дітей, що втратили батьківське піклування з причин сирітства, перебування у складних життєвих обставинах, насильства чи небального ставлення батьків;
- інституції перепрофілюються у центри надання спеціалізованих послуг (підтримки сім'ї та дітей) або закриваються.

Однак доцільно зазначити, що недотримання цілісних підходів до впровадження самого процесу деінституціалізації може наразити дітей на численні ризики.

Основними проблемами впровадження механізму деінституціалізації на сьогодні є:

- напрацювання єдиного бачення та цілісного підходу до реформування чинної системи інституційного догляду, освіти та виховання дітей як на загальнодержавному рівні, так і на рівні територіальних громад;
- відсутність міждисциплінарного алгоритму взаємодії, міжвідомчої та міжсекторної координації дій та співпраці, відсутність системи підготовки фахівців, зокрема керівників закладів різного відомчого підпорядкування,

програм підтримки батьків, при тому, що основний механізм тільки починає напрацьовуватись.

Прийнята Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 526-р від 09.08.2017 р. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки передбачає три етапи, перший із яких вже пройдений та завершився в кожній області підготовкою регіональних стратегічних планів реформування інституційного догляду та виховання дітей. Наступні етапи виконання цієї стратегії повинні супроводжуватися розвитком освітніх, соціальних, медичних, реабілітаційних послуг для дітей та сімей із дітьми на рівні територіальної громади та укрупнених у майбутньому районів в областях. З огляду на це, на нашу думку, особлива увага має приділятися впровадженню та розвитку системи раннього втручання, інклюзивного навчання, подальшого розвитку сімейних форм виховання дітей, патронату та наставництва для задоволення комплексних потреб дітей із інвалідністю, дітей із особливими освітніми потребами та їхніх батьків через формування системи надання мультидисциплінарних послуг на рівні громади [20].

На сьогодні розробка стратегічної програми деінституціалізації вимагає залучення партнерів із усіх можливих сфер: соціальної, освітньої, охорони здоров'я, інститутів громадянського суспільства і батьківської громади. Додатковою перевагою залучення партнерів із різних дисциплін і галузей є підвищення рівня доступності ресурсів для реалізації програми деінституціалізації. А переліком завдань має бути створення належних умов для забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, запобігання поширенню соціального сирітства.

Досягнення цієї мети вимагає вирішення таких основних завдань:

- удосконалення діяльності органів опіки та піклування з профілактики соціального сирітства, надання сім'ям із дітьми якісних соціальних послуг, спрямованих на підтримку виховної функції сім'ї;
- залучення підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності та господарювання, до надання соціальних, реабілітаційних послуг дітям та сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, запровадження механізму соціального замовлення у цій сфері;
- формування толерантного ставлення суспільства до дітей та сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, запобігання різним формам дискримінації таких дітей і сімей;
- впровадження нових соціальних технологій, спрямованих на раннє виявлення сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, виховання відповідального батьківства, запобігання випадкам відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав;
- підвищення якості соціальних послуг, що надаються суб'єктами соціальної роботи дітям та сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- запровадження соціальних послуг для батьків, діти яких перебувають на вихованні в інтернатних закладах, з метою створення умов для повернення дитини на виховання батькам;

- запровадження соціальних послуг для дітей із підготовки їх до повернення в біологічну сім'ю після тривалого перебування в інтернатному закладі;

- запровадження соціальних послуг для сімей із дітьми, в яких триває процес розлучення батьків, вирішується спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання дітей, участі у їх вихованні;

- забезпечення соціального супроводу батьків, які з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність, малозабезпеченість, безробіття тощо) не можуть належно утримувати та доглядати за дитиною, сімей із дітьми, де є члени сім'ї з особливими потребами, а також соціального супроводу дітей, батьки яких є трудовими мігрантами;

- забезпечення соціального супроводу батьків, у яких діти відібрані без позбавлення батьківських прав, а також батьків, які позбавлені батьківських прав і мають намір звернутися до суду з позовом про поновлення батьківських прав (якщо їх діти не усиновлені), з метою створення умов для відновлення виховної функції сім'ї та повернення дитини на виховання батькам;

- забезпечення інформування населення про види соціальних послуг і допомог, які надаються суб'єктами соціальної роботи з сім'ями із дітьми.

Подальші довгострокові рішення у сфері деінституціоналізації мають враховувати:

- керований перехідний етап із визначенням чітких термінів його тривалості;

- затвердження у законодавстві вимоги, що послуги повинні надаватись на місцевому рівні;

- затвердження у законодавстві вимоги про персональну відповідальність керівника громади за надання/ненадання соціальних послуг у сфері охорони дитинства;

- перерозподіл ресурсів та запровадження міждисциплінарного підходу до послуг на місцевому рівні;

- надання допомоги сім'ям;

- консультації з організаціями, що представляють інтереси людей з інвалідністю, дітей з інвалідністю, їх батьків та опікунів.

Доцільно зауважити, що основними причинами, які зумовлюють дитячу безпритульність, є: жорстокі форми виховання дітей у сім'ях, психологічна криза сосунків батьків і дітей, неспроможність або небажання сім'ї виконувати виховні функції щодо дітей, перебування дітей під опікою матеріально неспроможних родичів (бабусь, дідусів), експлуатація батьками праці дітей, що призводить до послаблення будь-якої мотивації до продовження навчання, нездатність інтернатної системи забезпечити соціалізацію вихованців із урахуванням їх потреб та умов розвитку суспільства.

Негативними наслідками дитячої бездоглядності та безпритульності є те, що бездоглядність та безпритульність значно ускладнюють процес соціалізації дитини, засвоєння життєвих правил, норм та цінностей. Перебування дитини в цьому стані негативно впливає на стан її здоров'я і розвиток, стає причиною девіантної поведінки неповнолітніх.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, курс України на європейську інтеграцію та імплементація Конвенцій ООН вимагає перегляду пріоритетів державної політики у сфері соціального захисту дітей та сімей із дітьми, охорони дитинства та прав дітей загалом, впровадження успішних підходів зі світової практики захисту дітей, які базуються на забезпеченні прав і найкращих інтересів дитини, спрямовуються на підтримку сім'ї, створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного, що однозначно сприятиме поступовому зникненню такого явища, як соціальне сирітство.

Не зважаючи на всі зусилля держави, на сьогодні в Україні частка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається досить високою, як і частка дітей-соціальних сиріт, що свідчить про необхідність організації заходів із метою трансформації системи забезпечення дитини на сімейну форму виховання і зміни загальнодержавної тенденції догляду дітей.

Список використаної літератури

1. Аксьонова С. Ю., Балакірєва О. М., Бондар Т. В., Журавель Т. В. [та ін.]. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за період 2009 – 2016 рр.). Київ, 2016. С. 160.
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України № 2342-IV від 13.01.2005 р. URL : www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.12.2019).
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України № 20/95-ВР від 24.01.1995 р. URL : www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.12.2019).
4. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України № 2558-III від 21.06.2001 р. URL : www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14 (дата звернення: 10.12.2019).
5. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. URL : www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/page (дата звернення: 10.12.2019).
6. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. для вузів. 2-е вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. С. 168.
7. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави // Наукові записки. Т. 21: Політичні науки. Київ : Видавничий дім КМ "Академія", 2002. С. 41—44.
8. Потопахіна О. М. Соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа : монографія. Одеса : Фенікс, 2009. С. 204.
9. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / Інститут дитинства. Київ : Логос, 2000. С. 86.
10. Собченко В. В. Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення : автореф. дис. к. н. з держ. упр. Харків : ХРІДУ НАДУ, 2005. С. 17.

11. Соціальна робота в Україні: теорія та практика : навч. посіб. для підвищ. квал. прац. соц. служб для молоді : у 2 ч. / заг. ред. А. Я. Ходорчук ; Український держ. центр соціальних служб для молоді Державного комітету України у справах сім'ї та молоді ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка. Київ : УДЦССМ, 2001.

12. Рекомендації парламентських слухань на тему "Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист" // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-19> (дата звернення: 10.12.2019).

13. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду на 2017 – 2026 роки та План заходів з реалізації I етапу цієї Стратегії, схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 526-р від 09.08.2017 р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/250190226> (дата звернення: 10.12.2019).

14. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт... С. 86.

15. Собченко В. В. Трансформація системи державного управління... С. 17.

16. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту... С. 41—44.

17. Соціальна робота в Україні...

18. URL : https://www.irf.ua/vikliki_ta_zagrozi_dlya_inklyuzivnoi_osviti_v_ukraini (дата звернення: 22.11.2019).

19. Аксьонова С. Ю., Балакірева О. М., Бондар Т. В., Журавель Т. В. [та ін.]. Державна доповідь про становище дітей в Україні... С. 160.

20. Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова-Турченко О. Г. [та ін.]. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. Київ : ДЦСМ, 1998. С. 120.

Статтю подано: 06.12.2019

Статтю схвалено: 28.12.2019

Lys Volodymyr Volodymyrovych

*Head of the Department of Children Affairs of the Lviv Regional State Administration,
Postgraduate student of the Department of Public Administration
of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy
of Public Administration under the President of Ukraine
ORCID: 0000-0002-9201-5140
e-mail: vlis@ukr.net*

PUBLIC ADMINISTRATION OF THE SPHERE OF PREVENTION OF SOCIAL POVERTY IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF DEINSTITUTIONALIZATION

Problem setting. The issues of preventing social orphanhood, developing new and reforming existing social services for children and families with children have become a major focus in academia and in various structures at all levels working with children. Improving the quality of life of children is not only a matter of time, but also its need. Progressive world processes for the protection of the rights of the child, declared by the UN Convention on the Rights of the Child, which stimulate major changes in legislation, policies and practices for supporting and protecting children. Such targeted actions are widespread in many countries of the world. Today, Ukraine is taking the first steps towards deinstitutionalization and creating its own model of social service formation, which will become the basis for preventing

social orphanage among children. The article analyzes the existing model of managing the sphere of protection of children's rights in the context of preventing social orphanage and implementing the principles of DI reform (deinstitutionalization).

Today, in the context of transformational changes, Ukraine has faced significant socio-economic problems that have led to a decrease in the standard of living of Ukrainian families, the emergence of such negative phenomena as social orphanhood, child homelessness and a number of other manifestations. The resolution of these issues has also recently become more complicated due to hostilities in the East of our country conducting by the Russian Federation. In this context, it is important to focus on the problems of providing social guarantees and social protection for children of vulnerable categories, creating conditions for their adaptation in a complex social environment. Exactly in the context of these aspects arises a need for a significant improvement in the public administration system, in particular in sphere of organizing effective social work with children, as well as increasing the effectiveness of the social function of the state in total.

Recent research and publications analysis. Nowadays, such scientists as V. Sobchenko, V. Moskalenko, V. Skuratovsky, O. Paliy, E. Libanova are studying and researching the problems and modern approaches to the development of the sphere of social protection of the population. Studies of reforming and improving the system of social services in general, and services for children and families with children, in particular, are engaged such Ukrainian researchers as L. Volynets, N. Komarov, O. Antonova-Turchenko, I. Ivanova, I. Pesha, A. Kapska, I. Pinchuk, S. Tolstoukhova, M. Lukashevich, I. Mygovich. Issues of implementation of institutional care and childcare reform are engaged T. Veretenko, O. Denesyuk, T. Spirina.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. However, it should be noted that the current state of scientific development of the problem of modernization the activities of public administration bodies in the field of social work with children of vulnerable categories and families with children in Ukraine is insufficient, since today this area is in the process of reforming. The sources of conducted scientific researches were mainly concerned certain aspects of the functioning of public administration and the social security system of the population, partly work with children, namely: the history of formation and development, directions and forms of social work. Today, the issue of preventing social orphanage in the context of the implementation of the DI-reform principles is little explored and not discovered.

Paper main body. Despite the rather significant interest of scientists in the problems of managing the social sphere in Ukraine, there are still insufficiently developed approaches to the activities of government bodies and local self-government, as well as non-governmental organizations in the field of social work with children of vulnerable categories and deinstitutionalization processes, their practical implementation in terms of interagency cooperation, institutional and resource support, transformation of the network of social institutions and institutions involved in problems of vulnerable categories of children. Considering this, the topic is relevant and needs a deeper study.

An analysis of the legislation on the protection of the rights and interests of children shows that the concept of social protection is often interpreted as a similar to the social security concept. The concept of social protection of children is much more widely interpreted in the Law of Ukraine "On bodies and services for children and special institutions for children": it is a complex of measures and means of socio-economic and legal character for ensuring children's rights to life, development, upbringing, education, medical care, financial support.

A number of scientists accentuate on the concept of the so-called hidden social orphanhood, which is associated with the deterioration of the family's living conditions and the decline of its moral foundations, resulting in a growing neglect of a huge number of children and adolescents. Hidden social orphanhood is spreading in the form of institutionalization of children whose parents for various reasons are not able to provide them with proper care and upbringing at home. Consequently, hidden social orphanhood is hiding in outwardly normal families, which in reality are dysfunctional, and parents do not cope with their basic responsibilities for raising children.

Thus, social orphanhood can be defined as a social phenomenon caused by the self-willed evasion of parents from fulfilling their parental duties responsibilities for the child, which is accompanied by the breaking and loss of family relations between parents and a child, the parental indifference to the child's needs and the future fate of the child.

Practical experience and international experience show that only a small number of children need specialized hospital care and approaches to education. Such care should be provided in small individual institutions that are integrated into the life of the local community with the ability to apply inclusive education components. All other children should be excluded from social isolation and brought up in a family or close to family environment and attend educational institutions in the system of inclusive education.

The process of reforming the current system of institutional care (deinstitutionalization) in the field of protection of children's rights should be a long-term, well-planned and structured process of reforming the child care system based on the principle of taking into account the best interests of the child, recognizing the priority of family education over placement in the state guardianship institutions.

During such reforms, the family should receive clear government standards for social services:

- services and assistance that will contribute to its preservation for the purpose of full-fledged child development;
- adoption or family forms of alternative care become a priority for the placement of children who have lost parental care due to orphanacy, living in difficult life circumstances, violence or neglect from their parents side;
- institutions are redeployed into specialist care centers (family and child support) or closed.

The main problems of deinstitutionalization mechanism implementation today are:

- developing a common vision and a holistic approach to reforming the current system of institutional care, education and upbringing of children, both at the national level and at the level of territorial communities;
- the lack of an interdisciplinary algorithm of interaction, interdepartmental and intersectoral coordination of actions and cooperation, the lack of a training system for specialists, including heads of institutions of various departmental subordination, parental support programs, despite the fact that the basic mechanism is just beginning to be developed.

Today, the development of a strategic deinstitutionalization program requires the involvement of partners from all possible areas: social, educational, healthcare, civil society institutions and the parent community. An additional advantage of attracting partners from different disciplines and industries is an increase in the availability of resources for the implementation of the deinstitutionalization program. A list of tasks should be the creation of

conditions to ensure the realization of the right of every child to raise a family, to prevent the spread of social orphanhood.

Achieving this goal requires resolving the following key tasks:

- improving the activities of guardianship and care services for the prevention of social orphanhood, providing families with children with high-quality social services aimed at supporting the family's educational function;

- involvement of enterprises, institutions, organizations, regardless of ownership and management, in the provision of social, rehabilitation services to children and families with children in difficult life circumstances, introduction of a social order mechanism in this field;

- forming a tolerant attitude of society towards children and families with children who are in difficult circumstances, preventing various forms of discrimination against such children and families;

- introduction of new social technologies aimed at early identification of families with children who are in difficult life circumstances, raising responsible paternity, and preventing cases of the taking of a child from parents without depriving them of their parental rights;

- improving the quality of social services provided by social work entities to children and families with children who are in difficult life circumstances;

- introduction of social services for parents, whose children are being brought up in boarding schools, in order to create conditions for the return of the child to parents;

- introduction of social services for children to prepare them for return to the biological family after a long stay in a boarding school;

- introduction of social services for families with children, in which the process of parents' divorce is ongoing, resolves the dispute between the mother and the father regarding the place of residence of the children, participation in their upbringing;

- providing social support for parents who for certain reasons (due to long-term illness, disability, poverty, unemployment, etc.), are unable to properly maintain and care for the child, families with children with special needs family members, as well as social support for children whose parents are labor migrants;

- providing social support for parents from whom children were taken away without depriving them of parental rights, as well as parents deprived of parental rights and intend to bring a lawsuit to renew parental rights (if their children are not adopted), in order to create conditions for restoring the educational function of the family and returning the child to parents;

- provision of information to the population about the types of social services and benefits provided by the subjects of social work with families with children.

Further long-term decisions for deinstitutionalization should include:

- managed transitional stage with definition of clear terms for its duration;

- approval of legislation requirements, services that should be provided at the local level;

- approval in the legislation of the requirement on the personal responsibility of the community leader for the provision / non-provision of social services in the field of childhood protection;

- redistribution of resources and introduction of an interdisciplinary approach to services at the local level;

- helping families;

– consultations with organizations representing the interests of persons with disabilities, children with disabilities, their parents and guardians.

Conclusions of the research and prospects for further studies. Thus, Ukraine's course towards European integration and implementation of the UN Convention requires a revision of the priorities of state policy in the field of social protection of children and families with children, protection of childhood and the rights of children in general, the introduction of successful approaches from the world practice of protecting children based on ensuring the rights and best interests of the child are aimed at supporting the family, creating conditions for the upbringing and development of children in the family or environment as close as possible to the family will definitely contribute to the gradual disappearance of such phenomena as social orphanhood.

Despite all efforts of the state, today in Ukraine the share of orphans and children deprived of parental care remains quite high, as well as the share of children-social orphans, which indicates the necessity of organizing measures in order to transform the child support system into a family form of education and changes in the nationwide trend of childcare.

Key words: children; deinstitutionalization; social services; social orphanage; boarding schools; management.

References

1. Aksonova, S. Yu., Balakirieva, O. M., Bondar, T. V., Zhuravel T. V. et al. (2016). *Derzhavna dopovid pro stanovyshche ditei v Ukraini (za period 2009 – 2016 rr.)*. Kyiv: pp. 160 [in Ukrainian].
2. Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia. № 2342-IV. (2005) [in Ukrainian].
3. Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei. № 20/95-VR. (1995) [in Ukrainian].
4. Pro sotsialnu robotu z sim'iamy, ditmy ta moloddii. № 2558-III. (2001) [in Ukrainian].
5. Pro okhoronu dytynstva. № 2402-III. (2001) [in Ukrainian].
6. Lukashevych, M. P., Myhovych, I. I. (2003). *Teoriia i metody sotsialnoi roboty*. Kyiv: MAUP. pp. 168 [in Ukrainian].
7. Moskalenko, V. V. (2002). Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy. In *Naukovi zapysky* (Vol. 21, Politychni nauky, pp. 41-44). Kyiv: Vydavnychiy dim KM "Akademiia" [in Ukrainian].
8. Potopakhina, O. M. (2009). *Sotsialnyi zakhyst ditei-syrit, ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia ta osib z yikh chysla*. Odesa: Feniks. pp. 204 [in Ukrainian].
9. Piesha, I. V. (2000). *Sotsialnyi zakhyst ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia (problemy reformuvannia)*. Kyiv: Lohos. pp. 86 [in Ukrainian].
10. Sobchenko, V. V. (2005). *Transformatsiia systemy derzhavnogo upravlinnia sotsialnym zakhystom naseleння* (Candidate's thesis). Kharkiv: KhRIPA NAPA [in Ukrainian].
11. Khodorchuk, A. Ya. (Ed.). (2001). *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia ta praktyka*. (Vol. 1-2). Kyiv: UDTSSM [in Ukrainian].
12. Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu "Prava dytyny v Ukraini: zabezpechennia, dotrymannia, zakhyst". (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-19> [in Ukrainian].

13. Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu na 2017 – 2026 roky ta Plan zakhodiv z realizatsii i etapu tsiiei Stratehii. № 526-r. (2017) [in Ukrainian].
14. Piesha, I. V. (2000). *Sotsialnyi zakhyst ditei-syrit...* pp. 86.
15. Sobchenko, V. V. (2005). *Transformatsiia systemy derzhavnoho upravlinnia...*
16. Moskalenko, V. V. (2002). *Sutnist sotsialnoho zakhystu...* pp. 41-44.
17. Khodorchuk, A. Ya. (2001). *Sotsialna robota v Ukraini...*
18. URL : https://www.irf.ua/vikliki_ta_zagrozi_dlya_inklyuzivnoi_osviti_v_ukraini.
19. Aksonova, S. Yu., Balakirieva, O. M., Bondar, T. V., Zhuravel T. V. et al. (2016). *Derzhavna dopovid pro stanovyshche ditei v Ukraini...* pp. 160.
20. Volynets, L. S., Komarova, N. M., Antonova-Turchenko, O. H. et al. (1998). *Sotsialne syritstvo v Ukraini: ekspertna otsinka ta analiz isnuiuchoi v Ukraini systemy utrymannia ta vykhovannia ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia*. Kyiv: DTsSM. pp. 120 [in Ukrainian].

Paper submitted: 06.12.2019

Paper accepted: 28.12.2019

Цитування: Лис В. В. Управління сферою запобігання соціальному сирітству в Україні у контексті впровадження принципів деінституціалізації // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 4(61) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2019. С. 123—136. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198506>).

Citation: Lys, V. V. (2019). Public administration of the sphere of prevention of social poverty in Ukraine in the context of the implementation of the principles of deinstitutionalization. *Efficiency of Public Administration*, Issue 4(61), pp. 123-136. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198506>).